

15.11.2021

Dnro TAS/543/2021

Puolustusvaliokunta
PuV@eduskunta.fi

Viite: Eduskunnan puolustusvaliokunnan 28.10.2021 päivätty pyyntö kirjallisen asiantuntijalausunnon toimittamiseen

Tasa-arvovaltuutetun lausunto eduskunnan puolustusvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta (HE 182/2021 vp)

Tasa-arvovaltuutettu kiittää eduskunnan puolustusvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä koskien naisten vapaaehtoista asepalvelusta ja toteaa kohteliaimmin seuraavaa.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävät ja toimivalta

Tasa-arvovaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton lainvalvontaviranomainen ja toimii oikeusministeriön hallinnonalalla.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain eli tasa-arvolain (609/1986) sukupuolisyrittämis- ja kieltojen sekä sukupuolten tasa-arvoa koskevien edistämismääräysten noudattamista. Tasa-arvovaltuutettu myös seuraa sukupuolten tasa-arvon toteutumista yhteiskuntaelämän eri aloilla.

Tasa-arvovaltuutettu pyrkii aloittein, neuvoin ja ohjein edistämään tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista sekä antaa tietoa tasa-arvolainsäädännöstä ja sen soveltamiskäytännöstä.

Tasa-arvovaltuutettu tarkastelee tässä lausunnossa naisten vapaaehtoista asepalvelusta toimivaltansa mukaisesti sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Tasa-arvovaltuutettu ei ota kantaa siihen, miten maanpuolustus tulisi Suomessa järjestää. Tasa-arvovaltuutettu seuraa kuitenkin lainsäädännön muutoksia ja pitää tärkeänä, että maanpuolustusta koskevassa kehittämisessä huomioidaan sukupuolten tasa-arvon edistäminen. Se, miten

tasa-arvoa voidaan parhaiten edistää, riippuu maanpuolustusvelvollisuuden järjestämisen perusratkaisuista.

Tasa-arvovaltuutettuun otetaan säännöllisesti yhteyttä varusmiespalvelukseen ja siihen liittyvään naisten ja miesten erilaiseen kohteluun. Yhteydenotot ovat koskeneet muun muassa varusrahaa, varusteita, ulkoasua ja yhteistupakokeilua. Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan toistuvat yhteydenotot tuovat esille sen, miten erilaiset asiat voidaan kokea epäoikeudenmukaisiksi, varsinkin jos ei ole selvää, mitä milläkin käytännöllä tavoitellaan. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että nykyjärjestelmän sukupuolierityiset menettelyt on selvästi perusteltu ja kaikkien tiedossa.

Nyt käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä 182/2021 vp ehdotetaan säädettäväksi uusi laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta, jolla korvattaisiin samanniminen voimassa oleva laki. Uudistuksen tarkoituksena on saattaa naisten vapaaehtoista asepalvelusta koskeva lainsäädäntö perustuslain vaatimusten mukaiseksi ja samalla muutenkin lakiteknisesti ajantasaiseksi. Laissa käytettyjä käsitteitä ja palveluksen ikärajoja ehdotetaan samalla osin yhtenäistettäväksi asevelvollisuuslain kanssa.

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa sääntelyn säädöstason nostamista ehdotuksen mukaisesti

Nykytilan arvioinnin mukaan ongelmallisena voidaan pitää erityisesti sitä, että valtioneuvoston asetuksella ja puolustusministeriön määräyksellä säädetään sellaisista asioista, joista tulisi perustuslain 80 §:n mukaan säätää lailla. Esityksen keskeisinä ehdotuksina on nostaa lain tasolle asepalvelukseen hakemisen määräaika, valintatilaisuutta, raskautta ja varusrahaa koskevat säännökset.

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa ehdotettuja säädöstasoa koskevia muutoksia.

Tasa-arvovaltuutettu on lisäksi jo aiemmin todennut, että varusmiespalveluksen osalta on hyvä kiinnittää huomiota siihen, mihin sukupuolenmukaiset järjestelyt perustuvat, milloin sukupuolierityiset järjestelyt ovat tarpeellisia ja millä tasolla näistä järjestelyistä tulisi määrätä.

Maanpuolustuksen sukupuolenmukainen järjestäminen ja sukupuolten tasa-arvo

Kuten esityksessä on todettu, naisten vapaaehtoista asepalvelusta koskeva laki on tullut voimaan ennen perusoikeusuudistusta. Tähän liittyen lausunnolla olleen työryhmän mietinnön liitteenä olleessa hallituksen esityksen luonnostekstissä pidettiin suotavana, että perustuslakivaliokunta antaisi nyt asiasta lausunnon. Tasa-arvovaltuutettu kannatti näkemystä ja pitää

myönteisenä, että esitys on lähetetty myös perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten. Maanpuolustuksen sukupuolenmukainen järjestäminen on periaatteellisesti merkittävä sukupuolten tasa-arvoa koskeva asia, jota perustuslakivaliokunta ei ole käsitellyt perustuslain syrjintäkiellon ja tasa-arvon edistämismääräyksen näkökulmasta.

Sukupuolten tasa-arvoon liittyvät tärkeimmät säännökset ovat perustuslain 6 §:ssä ja tasa-arvolaissa. Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Yleistä yhdenvertaisuussäännöstä täydentää perustuslain 6 §:n 2 momentin sisältämä syrjintäkielto, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa eri asemaan muun muassa sukupuolen perusteella. Lisäksi perustuslain 6 §:n 4 momentin mukaisesti sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa ja työelämässä. Vaikka tasa-arvolaki on tavoitteiltaan samansuuntainen perustuslain säännöksen kanssa, perustuslain säännös ei viittaa mihinkään yksittäiseen lakiin, vaan sisältää yleisemmän lainsäätäjään kohdistuvan velvoitteen lainsäädännön kehittämiseksi. (HE 309/1993, s. 42–44)

Perustuslain 127 §:n mukaan jokaisella Suomen kansalaisella on maanpuolustusvelvollisuus. Tämä on käytännössä toteutettu siten, että miehille on säädetty asevelvollisuuslain (2007/1438) mukaisesti yleinen asevelvollisuus, minkä lisäksi naisilla on ollut mahdollisuus vapaaehtoiseen asepalvelukseen naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain (194/1995) mukaisesti.

Tasa-arvolain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää sukupuolten tasa-arvoa. Tasa-arvolaissa kielletään sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuva välitön ja välillinen syrjintä. Välittömällä sukupuoleen perustuvalla syrjinnällä tarkoitetaan naisten ja miesten asettamista eri asemaan sukupuolen perusteella. Syrjinnäksi katsottavalla, eri asemaan asettamisella puolestaan tarkoitetaan lähinnä erilaisten etujen tai oikeuksien myöntämistä taikka tiettyjen velvollisuuksien, rajoitusten tai rasitteiden asettamista selkeästi vain miehille tai naisille. Tasa-arvolain 7 §:n mukainen syrjinnän yleiskielto ulottuu lain koko soveltamisalueelle eli pääsääntöisesti kaikille yhteiskuntaelämän alueille ja kaikkiin tilanteisiin, joissa syrjintää voi esiintyä.

Tasa-arvolain 9 §:ssä on toisaalta säädetty niistä menettelyistä, joita ei ole pidettävä tasa-arvolaissa kiellettynä syrjintänä. Asevelvollisuuden säätämisen vain miehiä koskevaksi on tällainen nimenomainen poikkeus välittömän syrjinnän kieltoon (tasa-arvolaki 9 § 2 kohta).

Kansallinen maanpuolustusjärjestelmä perustuu siis lainsäädännön tasolla miesten ja naisten erilaiselle kohtelulle. Nykyisen asevelvollisuuslain säätämisen yhteydessä perustuslakivaliokunta on todennut, ettei perustuslain ole perinteisesti katsottu estävän sitä, että asevelvollisuus säädetään lailla

koskemaan vain miehiä. Naisten asepalveluksen on katsottu voivan perustua vapaaehtoisuuteen ja siitä voidaan säätää laissa. (PeVL 9/2007 vp, s. 4).

Ihmisten erilainen kohtelu sukupuolen perusteella ei ole kategorisesti kielletty eikä sukupuolten tasa-arvo edellytä, että naisia ja miehiä kohdellaan kaikissa tilanteissa samalla tavalla. Toisaalta nykyisin perinteisiin stereotyyppisiin sukupuolirooleihin perustuvia erontekoja halutaan määrätietoisesti vähentää ja esimerkiksi lainsäädännössä on pyritty mahdollisimman sukupuolineutraaliin kieleen. Nykyisin syrjinnänvastainen lainsäädäntö, mukaan lukien Euroopan unionin oikeus ja kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet, asettaakin tiettyjä vaatimuksia niille tilanteille, joissa miehiä ja naisia kohdellaan eri tavalla. Lainsäätäjällä on kuitenkin enemmän harkintavaltaa kuin lainsoveltajalla sen suhteen, milloin ihmisiä voi erotella sukupuolen perusteella. Ottaen erityisesti huomioon syrjinnänvastaisen oikeuden kehitys tasa-arvovaltuutettu pitää lailla säätämisen lisäksi tärkeänä, että lainsäätäjä arvioi ja käy keskustelua naisten ja miesten eri asemaan asettamisen hyväksyttävyydestä ja keinojen oikeasuhtaisuudesta.

Tasa-arvovaltuutettu pitää toivottavana, että eduskunta arvioi lakiteknisten seikkojen lisäksi naisten vapaaehtoista asepalvelusta kokonaisvaltaisesti sukupuolten tasa-arvon, perusoikeuksien ja syrjinnänvastaisen oikeuden valossa.

Sekä puolustusvaliokunta että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ovat pyytäneet tasa-arvovaltuutetulta asiantuntijalausuntoa koskien naisten vapaaehtoista asepalvelusta. Tasa-arvovaltuutettu on lausunut molemmille valiokunnille samansisältöisesti.

Tasa-arvovaltuutettu

Jukka Maarianvaara

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa.